

LA COMISSIÓ INTERDIOCESANA PER A LA VERSIÓ
DELS TEXTOS LITÚRGICS AL CATALÀ:
NOU ANYS DE TREBALL

per ALEXANDRE OLIVAR

Potser he de començar justificant una mica el tema, ja que l'exposo a una Societat dedicada a l'estudi històric de la litúrgia¹ i el meu tema hi pot semblar fora de lloc. En realitat, la meua exposició, que tindrà forma històrica, serà l'explicació de l'activitat d'una entitat que el pròxim gener entra en el desè any de la seva existència, d'una existència vinculada, d'altra banda, a una realitat d'una alta significació històrica per a l'Església occidental i molt particularment per a Catalunya. Tots sabem la transcendència històrica que té el fet que, per primera vegada, hàgim pogut celebrar el culte públic en la pròpia llengua. Ja sabem les conseqüències que, en altre temps, tingué això en les esglésies protestants d'Alemanya i d'Anglaterra. Coneixem també les raons que el Concili de Trento (per citar només l'exemple històric més important) allegà per adoptar una rigidesa absoluta en el sentit contrari. No que la litúrgia, a cada país, no hagi conservat l'ús de l'idioma propi en determinats moments d'adreçament directe al poble i d'una possible improvisació de tipus homilètic o d'amonestació pastoral; però aquests moments deixaven intacta la integritat de l'ús de la llengua llatina en la celebració eucarística i en la quasi totalitat de la litúrgia ritual. Trento va ofegar les reclamacions fetes en aquest sentit no solament en el camp protestant, sinó també en el catòlic. El moviment litúrgic modern, no gaire abans del Concili Vaticà II, començà de fer noves proposicions i obtingué que les lectures de la missa poguessin ésser dutes a terme en la llengua vernacle. El darrer Concili desféu els impediments i el 1967 poguérem

1. Aquestes pàgines foren llegides com a conferència inaugural del curs 1973-74 de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics. Sense privar-les del seu caràcter de conferència, les reproduïm corregides, i augmentades amb les notes.

celebrar tota la missa en català. Això, donades les condicions històriques actuals del nostre país, ha estat d'una importància extraordinària. Únicament els qui hem viscut —i encara estem vivint— tota la nostra postguerra podem comprendre bé què significa, no solament per a la nostra vida religiosa, sinó per a la nostra cultura en general, aquest esdeveniment històric. Però fins prescindint de les circumstàncies històriques de la nostra terra en allò que concerneix l'ús públic de la pròpia llengua, la introducció —irreprimible— de l'idioma vernacular en el culte, tant per a nosaltres com per a qualsevol poble —com ho fou en el segle XVI per a Alemanya— és d'una importància capital per al desplegament de l'idioma. És un fet espiritual, cultural, de primer ordre. Ara que ja ho tenim, d'una banda (de la banda religiosa) ens sembla quasi impossible que uns pobles, durant tants segles, no s'hagin adreçat a Déu en llur idioma en el culte oficial, emprant la llengua en què hom pensa. D'altra banda (la banda cultural), sentim la responsabilitat del moment present, perquè la litúrgia és una ocasió singularíssima de formar els catalans en el coneixement i en l'ús de llur idioma: d'un català correcte i bell, noble i precís, posat en el pensament i en els llavis d'un poble malmès pel bilingüisme i per la falta dels mitjans més ordinaris per formar-se degudament en el coneixement de la pròpia llengua.

La Comissió interdiocesana per a la versió dels textos litúrgics al català va ser constituïda pels dos metropolitans de Catalunya el 6 de gener del 1966 (almenys aquesta fou la data de la seva proclamació). No era el primer grup que treballava, per encàrrec dels bisbes, en la traducció oficial catalana dels textos litúrgics. Ja a Roma, durant el Concili, havien estat traduïdes, almenys d'una manera provisional, certes parts de l'ordinari de la missa. Quan la nostra Comissió entrà en funcions, estava enllestida la versió oficial del ritual dels sagraments, la qual, aprovada pels bisbes, aparegué el mateix 1966. Calia, però, constituir d'una manera fixa i definitiva un grup de treball que fos representatiu de les diòcesis catalanes. Aquest grup prengué el nom de *Comissió Interdiocesana per a la versió dels textos litúrgics al català*. El nom expressa la finalitat estricta d'aquesta institució, la qual quedava així distingida d'altres institucions similars, com són les comissions litúrgiques diocesanes, preexistents.²

2. Més tard va ser creada la Comissió Litúrgica Interdiocesana de Catalunya, la qual ha desplegat una activitat escassíssima.

Els primers components de la Comissió foren el doctor Quirze Estop, de Barcelona, com a president; el doctor Pere Tena, de Barcelona, com a secretari; mossèn Joan Aragonès, de Tarragona; mossèn Jaume Fàbregas, de Barcelona; el doctor Ramon Pou, de Vic; el canonge Josep Teixidor, de Girona; els monjos de Montserrat Maur Boix, Guiu Camps i Alexandre Olivar; i el professor Antoni Maria Badia Margarit, de la Universitat de Barcelona. Era un primer nucli, en el qual eren representades només quatre diòcesis catalanes; la intenció dels metropolitans era d'ampliar aviat el grup, i de fer-hi entrar no solament representants de totes les diòcesis, sinó també, almenys com a consultors, persones dels bisbats de parla catalana de més enllà de les fronteres del Principat, i reunir personalitats que per llurs coneixements fossin útils en els diversos aspectes que té un treball tan polifacètic com el nostre.

Per consegüent, la Comissió amplià aviat el nombre dels membres. Hi foren afegits el pare Joan Gabernet, S. J.; mossèn Pere Llabrés, de Mallorca; mossèn Josep Llauredor, de Barcelona; mossèn Pere Farnés i Joan Llopis, del Centre de Pastoral Litúrgica de Barcelona; mossèn Andreu Caimari, de Mallorca; mossèn Lluís Alcon, de València; mossèn Avel·lí Flors, de Castelló de la Plana; i els professors Francesc de Borja Moll, de Mallorca i Manuel Sanchís i Guarnier, de València.³

3. Foren nomenats consultors de la Comissió Miquel dels Sants Gros (Vic), Ramon Sala (Vic), Modest Prats (Girona), Ramon Muntanyola (Tarragona), Eugeni Ferrer (Tarragona), Joan Bellavista (Barcelona), Miquel Altisent (escolapi), Manuel Tort (Barcelona), Pau Vidal (Urgell), Justí Bruguera (benedictí), Josep Perarnau (Castelló), Joan Triadú (Barcelona), Pacià Garriga, Adalbert Franquesa i Evangelista Vilanova (benedictins de Montserrat), Pere Ribot (Girona), Felip Casanyas (Barcelona), Manuel Trens (Barcelona), Albert Manent (Barcelona), Frederic Raurell (caputxí), Josep Rota (Solsona), Joan Ballarin (Solsona), Llorenç Olives (Menorca), Manuel Casanoves (CMF), Josep Cardús (Barcelona), Camil Geis (Barcelona), Vicenç Sorribes (València), Lluís Nonell (Barcelona) i Robert Saladrigas (Poblet). La Comissió ha tingut també col·laboradors que no han estat membres ni consultors. Particularment mossèn Sánchez Bosch en la revisió de les versions bíbliques i mossèn Balasch en la traducció de les lectures patristiques i altres del Llibre de les Hores han fet aportacions considerables al nostre treball. També les religioses del monestir de Sant Benet de Montserrat i altres persones han ajudat en les versions. En la selecció de membres i consellers hom tingué en consideració no solament la presència de les diferents diòcesis catalanes o catalanoparlants, sinó també la participació de tècnics o persones enteses en les diverses branques de les arts i de les ciències que entren en qüestió en una Comissió com la que ens ocupa. Per exemple, Pou, Prats, Sala, Perarnau, Vilanova, etc., foren escollits com a assessors teòlegs; Camps, Gabernet, Aragonès i Raurell són escripturistes; Teixidó, Farnés, Tena, Llopis, Bellavista, Trens, Vidal, Franquesa i jo mateix hi hem entrat com a especialistes de la litúrgia; Gros, com a historiador d'aquesta ciència; Caimari, Muntanyola, Tort, Triadú, Ribot i Ballarin com a poetes o crítics literaris; Altisent com a músic; Fàbregas com a llatísta; entre els filòlegs catalans presents —Badia, Boix, Bruguera, Manent, Nonell, etc.— dos d'ells, essents membres de la Comissió, han merescut el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes:

No foren elaborats uns estatuts, perquè la senzillesa del funcionament de la Comissió no ho requeria. La tasca precisa imposà per ella mateixa una organització fàcil. Es formà un equip especial de treball, constituït pel president, doctor Estop, i pels membres Fàbregas, Olivar, Camps, Pou, Teixidor i Tena. Més tard hi fou afegit el pare Gabernet, mentre que el doctor Tena va ser substituït en el secretariat per mossèn Llauredor. L'equip s'ha anat reunint en sessions de treball setmanals, quinzenals o més espaiades, segons la urgència de la feina o la preparació del material. A les sessions han estat invitats sovint altres membres o consultors.⁴ També el mateix treball portà a distribuir la feina en dos grups especialitzats: un d'ells, presidit pel pare Camps, s'encarregà de la versió dels textos bíblics; l'altra, sota la direcció del president, treballà en la traducció dels textos no bíblics. Les qüestions dubtoses o discutibles de major importància han estat sotmeses a les reunions plenàries de la Comissió, a les quals han estat invitats ordinàriament els consultors.⁵ Més endavant revindrem a aquest punt.⁶

Per tal d'explicar una mica el funcionament de la Comissió i el treball dut a terme —un treball constant, ininterromput des de la constitució de la Comissió—,⁷ començaré per dir que la subcomis-

Moll i Sanchís Guarnier. Estic convençut que si alguna cosa hi ha de veritablement reeixit en els resultats del treball de la Comissió és degut al fet que els coneixements dels col·laboradors s'han completat mútuament en una tasca traductora, en la qual (com en tot treball de traducció) no és tan important conèixer la llengua que és traduïda i aquella a la qual hom tradueix, com saber de què es tracta. Permeteu-me fer una observació crítica en aquest sentit. L'eucologi romà és ple de textos que reflecteixen la cultura antiga i la medieval, en particular les polèmiques teològiques de l'època patristica; són reflexos subtils algunes vegades i poden escapar a l'atenció de mers traductors. Un exemple: la doctrina de la gràcia, elaborada a propòsit de la lluita antipelagiana en els segles v i vi havia de trobar necessàriament uns ecos interessants en l'oració pública de l'Església. La frase «sine quo (Deo) nihil est validum, nihil sanctum» de la collecta «Protector in te sperantium Deus» ha quedat traduïda així: «origen de tot bé, font de tota santedat». Aquesta traducció potser no reproduceix l'agudesia i la tenuïtat de l'original llatí i de la seva preocupació teològica.

4. D'una manera especial, mossèn Pere Farnés i mossèn Pere Llabrés.

5. Algunes vegades fins i tot gent de fora de la Comissió.

6. Les primeres reunions tingueren lloc en una oficina de Via Laietana cedida pel senyor P. Riera Sala. Quan ja no fou possible utilitzar aquest lloc, ens reunírem al Convictori Sacerdotal (Les Corts), d'on era rector el doctor Estop. Més tard traslladàrem el nostre lloc de treball a la veïna Residència Sacerdotal de Sant Josep Oriol, que és ara la seu oficial de la Comissió (carrer Joan Güell, 198-200).

7. No voldria que en el recompte que faig del treball quedés sense la valoració que es mereix la feina ingent que solament podem mesurar els experts: em refereixo al muntatge, en un sol original destinat a la impremta, dels diferents manuscrits de les versions de llibres, sobretot el Missal i la Litúrgia de les Hores, que són obres de construcció molt complicada. Aquesta feina ha recaigut particu-

sió o grup de les versions bíbliques ha tingut una tasca ingent, ja que els nous llibres del culte, particularment el missal i el llibre de les hores, ofereixen un sistema pericopal molt extens, incomparablement més que l'anterior; la feina hauria estat fàcil si el pare Camps i els seus col·laboradors haguessin volgut limitar-se a emprar les versions catalanes de la Bíblia produïdes últimament o que estaven elaborant-se i que han estat editades durant el curs del treball: em refereixo especialment a la traducció de la Fundació Bíblica Catalana i a la que els monjos de Montserrat publicaren l'any 1965.⁸ A part certs inconvenients que presenten aquestes versions, hi ha hagut raons de pes per a emprendre una nova versió al català, ja que, destinada a la pregària pública, convenia que la traducció no solament fos fidel, sinó entenedora, expressiva, agradable i apta per a la lectura pública, per a la recitació i per al cant. Tenint en compte avui la relativa estabilitat d'una versió litúrgica, convenia, a més, que no deixés d'ésser actual en els anys pròxims, almenys.⁹

El grup dedicat a la traducció dels textos no bíblics s'adonà igualment de seguida que no eren gaire aprofitables les versions preexistents, per modernes que fossin¹⁰ (això no vol dir que, a títol de consulta, hom no hagi fet recurs, en casos determinats, a les traduccions anteriors). El mètode observat ha consistit en la prèvia presentació als col·laboradors del grup d'un text català provisional, elaborat per un traductor, text que ha estat discutit i —la major part de les vegades— copiosament retocat en les sessions de treball, presidides pel doctor Estop, el qual, ordinàriament, era qui preparava l'esbós i concedia després una ampla llibertat a les contrapropostes. No us podeu imaginar les vegades que aquests esbossos han estat retocats, recopiats i tornats a revisar. Regularment han estat enviades còpies —com ha estat fet amb els textos bíblics— als membres i consultors abans de la redacció definitiva.¹¹

larment sobre mossèn Jaume Fàbregas, mossèn Josep Llaurador i, en allò que concerneix la Litúrgia de les Hores, sobre el pare Joan Gabernet.

8. La reedició, modificada, del 1970, és ja la litúrgica.

9. La nova versió de les Sagrades Escripures en vista a la litúrgia ha motivat descontentaments comprensibles entre els músics que ja havien compost melodies sobre els textos catalans del *Missal català-llatí* (Andorra, 1964), declarat pels bisbes com a utilitzable (provisionalment) en la litúrgia, i entre aquells qui, per a resar, s'havien ja familiaritzat amb el *Saltiri monàstic* publicat a Montserrat el mateix 1964.

10. Em refereixo particularment al *Missal català-llatí* publicat pels monjos de Montserrat, esmentat en la nota anterior.

11. Val a dir que no han abundat les respostes. Els més diligents a repassar els papers i a enviar esmenes han estat Camps, Gabernet, Llabrés, Alcon i el mateix Estop, quan la malaltia el va impedir d'assistir activament a les sessions

El doctor Estop caigué seriosament malalt el 1969. El 5 de novembre, havent consultat el bisbe Daumal, auxiliar de Barcelona i responsable dels afers litúrgics en la Conferència episcopal catalana, em pregà que volgués assumir la direcció general de la Comissió. En el mateix sentit vaig rebre una carta del bisbe Campmany. Com a resposta, vaig suggerir que em fos proposada només una vicepresidència, que vaig voler que fos compartida amb mossèn Jaume Fàbregas. Em vaig adonar, però, que pel fet de viure fora de Barcelona no podia posar-me prou ràpidament en contacte amb el secretari de la Comissió i amb els editors. Vaig proposar, per consegüent, que la primera responsabilitat recaigués damunt mossèn Jaume Fàbregas; això va ésser acceptat per monsenyor Daumal en la reunió plenària del 31 de gener del 1970, i vaig quedar-hi jo de vice-president únic.

A continuació voldria exposar les principals dificultats externes amb què ha topat el nostre treball. Concretament, em refereixo ara a les dificultats que provenen de la circumstància de treballar per a unes demarcacions eclesiàstiques que no formen una conferència episcopal pròpiament dita, ja que els nostres bisbes depenen de la conferència episcopal nacional espanyola. Això ha fet que la nostra Comissió hagi hagut de dependre de la Comissió litúrgica nacional, de Madrid, la qual va instar perquè la Comissió catalana de versions no publicués res sense la revisió i l'aprovació de Madrid. El bisbe Daumal rebé una carta firmada pel cardenal Benno Gut, llavors prefecte de la Congregació del Culte Diví, i pel secretari de la mateixa Congregació, Annibale Bugnini, document que advertia que la Comissió catalana no podia adreçar-se a Roma per sotmetre a l'aprovació els resultats del seu treball si no ho feia a través de la Comissió nacional espanyola. L'afer va ésser fàcil de resoldre gràcies a la comprensió amb què foren escoltades les nostres explicacions. La Congregació romana acabà enviant directament a monsenyor Daumal els nous textos litúrgics emanats de la Santa Seu sense fer-los passar per Madrid, cosa que ha fet possible un enllestiment més ràpid de les traduc-

de treball. Hom ha fet cas també d'esmenes presentades per gent de fora de la Comissió. Algunes han estat molt dignes de consideració, per exemple les que ha publicat C. M. Batlle en diferents articles de *Qüestions de Vida Cristiana*, sota el títol general de *Crítiques constructives de textos litúrgics*. Més d'una vegada han arribat a la Comissió queixes més aviat vagues que no crítiques concretes. D'altres han criticat «a posteriori», sense adreçar-se a la Comissió, tot i que n'eren membres o consultors.

cions, algunes de les quals han pogut sortir simultàniament amb les castellanes, algunes fins i tot amb anterioritat.¹²

La Comissió de Madrid, amb la qual la catalana ha procurat de mantenir sempre un contacte, proposà que un dels nostres membres assistís regularment com a observador a les seves reunions plenàries. Això es va efectuar una sola vegada, ja que la Comissió espanyola, en aquells moments, continuava manifestant el seu desig que la catalana sotmetés les traduccions a l'autorització de Madrid.

La nostra Comissió, en canvi, ha merescut sempre la confiança de l'episcopat català; primerament la del doctor Narcís Jubany, quan essent bisbe de Girona, era, dins la conferència episcopal catalana, el responsable dels afers litúrgics, com ho és ara dintre la conferència episcopal espanyola. No menor interès hem trobat i continuem trobant en monsenyor Daumal, el responsable actual per a Catalunya; com a tal, secundat pels altres prelats catalans, ha hagut de desaprovar les edicions-pirata de textos litúrgics en català destinats a l'ús públic i ha hagut de combatre les publicacions adulterades de les versions emanades de la nostra Comissió. Monsenyor Daumal ens ha ajudat a obtenir —com hem dit— els textos llatins oficials directament de Roma i tramita regularment l'aprovació romana de les traduccions enllestides.¹³

La Comissió, des de bon principi, ha estat conscient de la responsabilitat de la seva comesa, no solament en l'aspecte religiós general, sinó també en la circumstància històrico-política, en un temps de crisi i de revisió ideològica, en la qual hom parla de dessacralització i de secularització, dins una societat en plena i ràpida transformació. El nostre treball ha estat sempre exposat a dificultats serioses que ha calgut superar amb plena consciència i coneixement de causa. N'exposaré unes quantes, però primerament voldria fer una observació que em sembla important. La Comissió en general i els grups de treball en particular estan integrats per col·laboradors de maneres de pensar bastant diferents no únicament en allò que pertoca al procediment tècnic de la traducció,

12. Si versions de textos litúrgics determinats han tardat molt a aparèixer, tant en català com en castellà, ha estat degut al fet que la Conferència episcopal nacional, a la qual els bisbes de Catalunya estan necessàriament vinculats, ha trigat molt a tractar i a acceptar o adaptar els llibres litúrgics en qüestió. Consta que en els ordres del dia de les reunions de la Conferència nacional la matèria litúrgica ha estat intencionadament posposada i retardada.

13. És de justícia expressar l'interès que han tingut tots els bisbes catalans. L'arquebisbe de Tarragona, doctor Pont i Gol, ha anat encoratjant vivament el treball de la Comissió.

sinó també en allò que es reflecteix en l'expressió teològica i en la lingüística. És un pluralisme tan contrastat que, en el nostre treballar conjunt, ha portat amb molta freqüència a resultats de compromís. Opino que les nostres versions, per aquest motiu, ofereixen sovint unes solucions híbrides i uns estils poc vius i una mica neutres, mancats del vigor que pot tenir tota obra en la qual es reflecteixi la personalitat d'un escriptor. Cal reconèixer, tanmateix, que el pluralisme produeix una riquesa d'aportacions (dins un anònimat que no deixa d'ésser escaient en uns textos que estan destinats a l'ús litúrgic). Malgrat tot, l'obra individual (encara que —naturalment— sotmesa a la revisió de la Comissió) tampoc no ha faltat. L'abundància del material ha exigut que parts concretes dels llibres litúrgics hagin estat donades a traduir a una persona sola; per exemple, les lectures no bíbliques de la Litúrgia de les Hores han estat encomanades a mossèn Manuel Balasch; en les seves traduccions hom percebrà un estil personal, diferent dels altres textos.

Deixant ara de banda allò que és estrictament estil literari, les discrepàncies d'ordre teològic o doctrinal manifestades durant la revisió conjunta dels textos han originat en molts casos unes traduccions també de compromís: un tercer text, diguem. No hi ha cap motiu per amagar que les discussions han estat algunes vegades penoses; i potser els coneixedors (només ells, és clar), s'adonaran de la neutralitat de certes traduccions. Donaré alguns exemples, en primer lloc del camp escripturístic:

Els passatges bíblics més debatuts han estat 1 Cor. 7, 36-38¹⁴ i 2 Cor. 4, 16-5, 4.¹⁵ La traducció de Gen. 2, 24 ha quedat finalment: «seran una sola família», en lloc d'«una sola carn». Particularment

14. La versió proposada pel pare Camps feia: «Si algú s'havia proposat de viure amb la seva esposa com a germans, però s'adona que no es portaria com cal, que visquin com a esposos: i si convé i ho vol fer, no és cap pecat. Però, el qui sense motius que el forcin, lliure de tot per a obrar com vulgui, està ben decidit a viure com a germans, farà bé. De manera que vivint com a casats farà bé, i vivint com a germans farà millor.» El text ha quedat definitivament així: «Perquè si algú pensa que és mal vist respecte de la seva noia, perquè està a la flor de l'edat i creu que ha d'actuar així, pot obrar com vulgui; no és pecat; que es casin. Però el qui està fermament decidit en el seu cor, sense motius que el forcin i amb llibertat plena, i té resolt de guardar-la, obrarà excel·lentment. De manera que en el primer cas obrarà bé, i en el segon, millor.»

15. Em limito a reproduir el punt més important d'aquesta perícopa controvertida, tal com ha quedat: «Ben mirat, si ens planyem mentre vivim a la terra, és perquè tenim un gran desig d'entrar en possessió de la nostra casa del cel sense passar per la mort, si és que aquella hora ens troba encara revestits del cos i no despullats. És veritat, els qui vivim a la terra, en aquest tabernacle, gemeguem i ens sentim oprimits, perquè no voldríem deixar aquest vestit, sinó senzillament posar-nos l'altre i que la nostra mortalitat restés absorbida per la vida immortal.»

discutida, a causa de la seva importància, ha estat l'adopció de «Paraula» com a traducció de «logos» (Verb); personalment he defensat l'opinió que el terme «Verb» no ofereix cap dificultat a un públic tradicionalment acostumat a denominar així la segona persona de la Trinitat divina, i a mi em sona menys sorprenent dir o sentir «el Verb es va fer carn i habità entre nosaltres» que «el qui és la Paraula es va fer home i plantà entre nosaltres el seu tabernacle», que és la versió litúrgica adoptada. Com tampoc hauria jo tingut dificultat a continuar dient «esperit» en lloc d'«alè», ja que ni en la meua infantesa ni en l'adolescència em va ser gens difícil d'entendre que «esperit» té també el significat d'«alè», i em resulta més plaent de sentir: «Pare, confio el meu esperit» que no «confio el meu alè a les vostres mans». Retornaré més endavant a la paraula «esperit».

El grup bíblic ha tingut la precaució d'instruir prèviament els col·laboradors de la Comissió sobre les dificultats que presenten certs mots i certes expressions hebrees que ha calgut més interpretar que no traduir.¹⁶ «Hesed», terme que apareix tantes i tantes vegades i que la Vulgata ha traduït per «misericòrdia» creant tota una mentalitat (un atribut diví), ha estat traduït habitualment per «amor», no pas amb el contentament de tothom. Les expressions abstractes han estat evitades, és a dir, convertides en un lèxic concret: «Déu de la salvació», per exemple, és un hebraisme que ha estat traduït per «Déu salvador» o «Déu que salva». Altres punts obtindran segurament menys conformitat, com és ara la supressió d'«adopció» o «adoptiu» com a qualificatiu de la nostra filiació divina, i certes expressions que poden semblar anacronismes¹⁷ i, d'altra part, algunes desaparicions de termes tradicionals, creguts com aliens al lèxic d'ara, com «publicà», que ha estat traduït per «cobrador d'impostos», traducció que ha produït un text —en el nou leccionari català— que al meu entendre caldrà esmenar, perquè no podem dir: «Jesús anava amb els cobradors d'impostos i els

16. Són les equivalents a feliç; injust, culpable, impiu; descregut; camí, ruta i sinònims; Déu habita, resideix, seu o té el tron; temor; nom de Déu; desgràcia; adversari; filla de Sió; enaltir, lloar, donar gràcies; homes malèfics, els qui practiquen malefícis; salvar, defensar, donar la victòria, salvador, salvació, auxili...; clamar, cridar, clam, crit...; terra, país, regne dels morts, els qui s'enfonsen, baixen a la terra dels morts, a la fossa; baluard, ciutadella, castell...; roca, penyal; desvalgut, humil, pobre, aflicció, afligir, oprimir; confús, defraudat, decebut, desenganyat, desencís; refugiar-se, emparar-se, arrecerar-se, refugi; estigueu atent, pareu l'orella.

17. Per exemple, la paraula «talent» (pes monetari) ha estat evitada i traduïda per «milions» (de què?).

altres pecadors».¹⁸ En fi, n'hi ha que troben algunes traduccions massa glossades.¹⁹

Parlem ara dels punts difícils amb què s'ha trobat el grup dels traductors dels textos litúrgics no bíblics. Malgrat que no són bíblics, aquests textos són de forta inspiració escripturística i són plens d'imatges bíbliques que en algunes de les nostres traduccions s'han esfumat.²⁰ Però deixant ja de banda l'aspecte bíblic voldria passar a considerar altres dificultats que han trobat els traductors, els quals, bé que no eren sinó traductors, han hagut de tenir en compte els problemes que suscita l'hermenèutica teològica actual i el nou llenguatge sobre Déu. Cito alguns exemples.

Hi ha la qüestió de la divisió dicotòmica de l'home: cos i ànima, o la triple: *σῶμα, ψυχή, πνεῦμα* «corpus, anima, spiritus uel mens». «Anima» apareix contínuament en la litúrgia. Avui retornem cap a una concepció més unitària de l'home. Hom acostuma a inculpar d'aquestes divisions la filosofia hellènica; fins a quin punt això és just, no ho vull discutir, tot i que cal reconèixer que les divisions esmentades de l'home són bíbliques i pertanyen a la tradició eclesiàstica universal. En la nostra versió de la litúrgia no hi ha hagut dificultats per a conservar el terme «esperit»; l'home, bé és un ésser espiritual. «Mens», que també és freqüent en la literatura litúrgica romana, ha estat traduït sovint per «cor».

18. Ponç Pilat era «procurador» de Judea, mentre que el veritable «governador» n'era la primera autoritat de Síria. La Vulgata ha traduït amb més precisió terminològica: «procurante Pontio Pilato». No crec que el mot «procurador» faci massa dificultat als oïents o als lectors catalans.

19. Celebro que I Tess. 5, 19 hagi retornat, en la versió litúrgica definitiva, a la seva força original: «No sufoqueu l'esperit» («els dons de l'esperit», abans).

20. L'antífona «Elevata est magnificentia tua super caelos, Deus» de la tèrcia de l'Ascensió (salm 8, 2) ha quedat traduïda d'aquesta manera: «Oh Déu, heu pujat al cel amb glòria i majestat» (el primer esbós deia: «Oh Déu, us heu enlairat al cel amb majestat»); resulta un text un xic banal, a la meua manera de sentir; mentre que l'antífona «A summo caelo egressio eius, et occursus eius usque ad summum eius», a la sexta de l'Ascensió (salm 18, 7), ha estat totalment canviada per aquest text joànic: «He sortit del Pare per venir al món, ara deixo el món i me'n torno al Pare», canvi certament enginyós, però que no és sinó un resultat de compromís després d'una llarga discussió sobre el text sàlmic en qüestió. És clar que alguns textos de la Vulgata adoptats com a antífones resulten inacceptables en la versió literal de l'original bíblic, com és el cas de «Mihi autem nimis honorati sunt amici tui, Deus», del salm 138, aplicat als apòstols (ja no en el nou Llibre de les Hores). Em temo que, un cop editat el Llibre de les Hores en català, alguns passatges bíblics suscitaren estranyeses. «Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel salvator», com a ant.fona (Laudes del temps pasqual, divendres de la setmana I), que la Bíblia petita de Montserrat (1970) tradueix per «Realment tens en tu un Déu amagat, un Déu victoriós», no ha estat gens respectat des del moment que ha estat posat així en els originals del Llibre de les Hores: «El Déu salvador, realment és en tu, Israel.» Però tothom pot fer-se càrrec de com és difícil de traduir antífones, com a tals.

«Anima» ha estat traduït per «esperit», «cor», o bé hem dit senzillament «home» («animae nostrae» = nosaltres), tot i que «ànima» no ha quedat pas exclosa del nostre lèxic litúrgic català.²¹

Una altra qüestió, objecte de debats també entre els traductors, és la que ocasionen aquells passatges de l'eucologi romà que expressen un menyspreu per les coses de la terra o pel món. Davant de l'optimisme materialista hodiern, que fa responsables de les ideologies oposades al neoplatonisme i a l'ascetisme antic i medieval (particularment al monaquisme, oblidant de vegades la terminologia neotestamentària), els nous llibres litúrgics llatins han mitigat les expressions de què parlem,²² però en resten algunes d'ineludibles, que han estat convertides al català amb certs paliatius, a petició d'alguns.²³

Al costat d'aquestes qüestions n'hi ha d'altres que, en les versions, han suscitat també certa controvèrsia. «Mysterium», «mysteria», ha obtingut algun cop traduccions que no han satisfet a tots; personalment opino que «sagrament» té una semàntica més restringida que «misteri», paraula que, d'altra banda, no crec que tingui, en el nostre poble, una comprensió exclusivament intel·lectual, com alguns pensen. Per a un català ordinari l'expressió «els sants misteris» té una significació sacramental, mentre que «sagrament» pot ésser que no expressi per a tothom, com ho fa «misteri», tota l'economia de la salvació cristiana, de la qual l'eucaristia és la celebració.

Hauria preferit que les frases «hodie Christus natus est», «hodie Christus apparuit», «hodie Maria virgo caelos ascendit», etc. haguessin estat posades al passat: «avui Crist va néixer, es va aparèixer, avui Maria pujà al cel», i no: «ha nascut, s'ha aparegut, ha pujat al cel». Hi ha una diferència entre dir «avui (en tal dia

21. Advertim que la qüestió suscitada a propòsit d'«esperit» en la resposta «Et cum spiritu tuo», la qual ha estat traduïda «I amb el teu esperit», on esperit té una significació teològica (sacramental) tornada a defensar recentísimament pel teòleg alemany Lengeling contra les versions «I amb tu també» i altres formes peculiars que se senten, és una qüestió oberta que no pot ésser presa, però, a la lleugera.

22. En la collecta «Protector in te sperantium», que ja hem citat (al final de la nota 3) el text tradicional deia: «...ut te rectore, te duce, sic transeamus per bona temporalia, ut non amittamus aeterna», mentre que en els nous llibres litúrgics apareix modificada de la manera següent: «ut te rectore te duce sic bonis transeuntibus nunc utamur, ut iam possimus inhaerere mansuris.» És només un exemple d'entre molts que podríem citar.

23. «Prospera mundi despiciere», de la collecta dels sants Dionís i companys de martiri (9 d'octubre), ha estat traduït per «menysprear les vanitats (!) del món». També això és només un exemple dels diferents que podríem adduir.

com avui = en aquesta data aniversària) Crist va néixer» i dir: «avui (en aquest dia mateix, sacramentalment) Crist ha nascut (ha tornat a néixer», idea que persisteix en certes mentalitats i que, essent falsa, suscita interpretacions espiritualistes inútils.

L'eucologia romana és plena d'àngels. Sabem que els àngels, tant els bons com els dolents, ho tenen malament en la teologia actual a causa de l'impacte que ha fet una nova hermenèutica bíblica, seriosa i suggeridora i que ha motivat que els traductors de la nostra Comissió, recorrent a les normes vingudes de Roma, segons les quals cal adaptar prudentment els textos a la manera de pensar dels temps i de la gent, hagin velat una mica la presència dels àngels.²⁴

No menys actuals són els sentiments democràtics que imperen en la nostra societat, els quals han arribat a fer que, a petició d'alguns, hagin estat atenuades les expressions de majestat i reialesa aplicades a Déu, tot i que en molts casos es tracta d'una terminologia bíblica; però això ha estat fet amb dissentiment dels qui no experimenten cap dificultat a adreçar-se a Déu com a rei i senyor gloriós. En la mateixa línia es troben altres termes que han repugnat talment a alguns, que ha calgut, més que traduir, canviar; així «famuli» o «servi» han estat convertits en «fills» o «fidels»; «grex» i «oves», dit dels cristians, no han estat traduïts literalment en moltes ocasions, perquè són mots que, segons alguns, atempten contra la dignitat humana²⁵ (i tan bíblics que són!).

24. Així, per exemple, en les conclusions d'alguns prefacs l'enumeració dels cors angèlics ha estat traduïda d'una manera compendiada. Aprofito l'ocasió per observar que la litúrgia romana antiga és també plena d'un sentiment de temor i usa molt expressions com «adversa» o «adversitates», «pericula» i altres, que expressen no solament els mals morals, sinó també els assetjaments diabòlics. Poden ser també ressonàncies de les guerres i de les calamitats de l'Edat Mitjana. Sense poder negar que els nostres temps són no menys inquiets i calamitosos en molts aspectes, hem procurat de paliar una mica aquestes expressions.

25. Així, «cum gregibus sibi (sanctis pastoribus) commissis» de la collecta del *Commune pastorum: pro papa*, ha quedat traduït: «amb el poble (!) que tenen confiat.» Penso que els pastors i els ramats són imatges actualment menys exòtiques i anacròniques que el que alguns diuen. Quan escric aquestes ratlles (ho faig al monestir del Miracle, al Solsonès), sento les esquelles i els bels de les ovelles, i els capvespres admiro el ramat que s'apreta darrera el pastor en el retorn cap al corral. Però ni que les imatges en qüestió fossin estrangeres a la mentalitat dels joves cristians d'avui! Cal recordar que els grans contistes romàntics, com els germans Grimm i Andersen, amb les seves meravelloses narracions mítiques de castells i princeses encantades, han sorgit en l'època del més gran desplegament industrial i tècnic i en ple racionalisme filosòfic! Les imatges rurals eren d'un realisme molt viu en èpoques passades —en l'època de Jesús, posem per cas—, però adquireixen una força particular en el nostre temps i especialment en els medis urbans: és la força del contrast, d'allò que fuig del món quotidià.

Els problemes lingüístics, filològics i literaris, amb què s'ha hagut d'enfrontar la Comissió són múltiples i molt variats. Diguem-ne algunes coses.

En primer lloc hi ha el fet que el nostre poble és bilingüe. En moltes esglésies són celebrades misses en català i en castellà. Això ha fet que alguns de la Comissió tinguin un interès perquè els textos litúrgics catalans discrepin com menys millor dels castellans, mentre que altres opinen que mentre no siguin emprades en el culte les dues llengües simultàniament, les discrepàncies no tenen tanta importància. En general, ha prevalgut el criteri de traduir al català independentment dels textos castellans.²⁶ Les diferències, algunes vegades, són grans, com són també grans les diferències de geni de cada idioma i de cada poble.

En segon lloc hi ha la qüestió important del català del Principat en relació amb les formes més o menys dialectals del mateix Principat i dels països limítrofs. La Comissió ha mantingut un contacte amb les Balears i amb València, Castelló i Alacant, no, en canvi, amb la diòcesi de Perpinyà, on el culte en català és pràcticament nul. Els de Mallorca, que han trobat en la persona de mossèn Pere Llabrés un promotor eficaç de l'ús del català en la litúrgia, han obtingut de la Comissió plena llibertat de fer servir les nostres traduccions i d'introduir-hi les variants que requereix el llenguatge propi. Això també ha estat lícit als valencians.^{26bis} En general, la Comissió s'ha esforçat per produir uns textos catalans que no oferissin obstacles considerables als nostres germans de les Balears i de València. Això és més delicat que no sembla a primera vista. No podíem pas exposar-nos a un empobriment literari bo i renunciant a les particularitats idiomàtiques no usades pels catalanoparlants de la perifèria, els quals corren un perill idèntic si exclouen la possibilitat d'un enriquiment o d'un perfeccionament en adoptar unes posicions massa rígides i exclusivistes. Així la Comissió no ha volgut desfer-se de l'ús de termes concrets només perquè aquests no són fets servir ordinàriament a les Balears o al regne de València. Poso exemples: la paraula «joia», diuen que és entesa pel mallorquins d'avui només com a «joiell»; no per això podíem prescindir sistemàticament d'aquest mot en les nostres

26. Això sí, hem fet recurs a les traduccions castellanes i a altres, a títol de consulta, com ja ha estat dit.

26 bis. Ha aparegut el *Llibre del Poble de Déu*, que és una adaptació valenciana al missal dominical i festiu, obra del pare Pere Riutort Mestre (València, Editorial Gorg, 1975). En més d'un aspecte —també en el lingüístic— l'obra ha suscitat unes crítiques no sempre comprensibles.

versions,²⁷ on és molt necessari. L'adverbi «llavors» (equivalent d'«aleshores») fa dificultat als de València; tampoc no podíem suprimir-lo per sistema.

Prescindit ara dels legítims pluralismes regionals, la Comissió ha cregut necessari adoptar una uniformitat en les coses que són arbitràries. Així ha quedat determinat d'usar constantment «ser» com a infinitiu, i «ésser» com a substantiu. L'adjectiu «llur» no ha estat admès en els textos eucològics, sí, en canvi, en les lectures. Són només dos exemples.

Un altre problema d'ordre general que es va presentar a la consideració dels traductors ja de bon principi fou si calia adoptar un llenguatge senzill i popular, o més aviat sublim. En això ha calgut considerar dues coses: primerament, que la litúrgia pot reclamar no solament un llenguatge sagrat, sinó també una expressió poètica, un to lingüístic que traslladi el participant fora del llenguatge familiar i profà, d'una manera semblant a com una arquitectura i un art adients situen el fidel en un ambient que no és l'ordinari de la vida. Això, malgrat allò que hom pugui dir sobre la conveniència de dessacralitzar i de secularitzar. Segonament, cal considerar —com ja hem insinuat— que la litúrgia és una ocasió excepcional per enriquir el llenguatge del poble català.

A la Comissió ha prevalgut el criteri d'adoptar un català senzill, usual. Això ha portat a sacrificar, en el lèxic, paraules com «proïsme» (no cal dir «fruir» i «foragitar»), perquè, a alguns, els han semblat poc usuals.²⁸ Aquest procediment ha obligat, algunes vegades, a fer circumloquis i a emprar expressions que no diuen tant com l'original. He de dir que hi ha hagut protestes, per part d'alguns membres de la Comissió, contra el procediment; algunes vegades —no sempre— hom ha reeixit a posar-hi remei.²⁹

27. Els mallorquins empraven antigament «joia» també en el sentit d'alegria o de gaudi. No val l'acusació de gallicisme que alguns han fet recaure sobre aquest mot. Vegeu els textos antics (també balears!) que addueix el *Diccionari català-valencià-balear* d'ALCOVER-MOLL.

28. Hi ha hagut, en canvi, en la Comissió, un consentiment rar en admetre termes del llenguatge usual no aprovats per certes autoritats del camp de la filologia. El cas més cèlebre ha estat el mot «entregar», paraula que, posada en una fórmula tan principal, com ho és la de la consagració de la missa, ha suscitat una polèmica viva.

29. Alguns hauríem preferit que el llenguatge dels salms i de peces eminentment poètiques, com el pregó pasqual, haguessin obtingut un to més elevat. Per la meua part, reconec que jo, fill de classe mitjana, havent parlat en la meua infància i en la meua adolescència un català incorrecte i més aviat pobre (la meua formació primària i mitjana, d'altra part, va ser feta en una llengua estrangera, ni catalana ni castellana), no vaig pas experimentar dificultats quan, a Montserrat, vaig entrar en contacte amb persones que parlaven habitualment un català més perfecte que el meu, i usaven un lèxic més ric, amb mots mai

Moltes dificultats han vingut dels mateixos originals llatins. A continuació voldria comentar breument algunes d'aquestes dificultats.

- a) Moltes d'elles són causades per la concisió de les fórmules llatines. Al llatí li és possible de formular amb una brevetat meravellosa allò que els catalans no podem expressar sinó amb amplitud.³⁰
- b) La concisió confereix a la litúrgia romana un caràcter una mica sec, poc pastoral per excessivament sobri.³¹ Les oracions romanes semblen pensades per a una aristocràcia intel·lectual.³² En les traduccions ha calgut, algun cop, deixar-les una mica.

no sentits per mi. Llavors la litúrgia era realitzada totalment en llatí, però penso que per als catalans d'avui sentir en el culte públic termes nous o poc freqüents no els pot originar cap disgust; al contrari, les persones intel·ligents —normalment intel·ligents— se sentiran agraïdes de poder enriquir el llenguatge quotidià i elevar el nivell de llur català, tan malmès, assimilant allò de nou que escolten en la litúrgia. El costum, d'altra banda, suavitza i fins consagra formes del llenguatge que a primera oïda poden semblar sorprenents i fins intolerables. Antoni Badia Margarit, en un estudi sobre la litúrgia en llengua popular a Catalunya (*La llengua catalana ahir i avui*, Barcelona, 1973, pp. 209-245: *El català llengua litúrgica*) recorda que havíem sentit els pitjors auguris per a la frase «Cal fer-ho i és de justícia»; ara la trobem tolerable, si no francament bona. És un exemple de com una frase no pertanyent al llenguatge popular pot convertir-se en una dicció consagrada per l'ús litúrgic.

30. Cf. J. BRUGUERA, *Criteris lingüístics als quals han d'ajustar-se els textos litúrgics moderns. Principis generals: el to i la llengua litúrgica*, a *II Congrés litúrgic de Montserrat*, II (Montserrat, 1967) pp. 181-191, especialment la 188. La concisió de què parlem és simultàniament literària i ideològica, no cal dir-ho. Frases com «et grata restaures et restaurata conserves» són difícils de reproduir en català. No hi ha dubte que la versió «doneu-li (a l'Església) i conserveu-li els dons de la gràcia» no té la gràcia de l'original llatí. «Quae nunc specie gerimus rerum veritate capiamus» ha perdut la seva admirable concisió en la traducció: «el que ara celebrem amb signes sagrats, feu-nos-ho assolir en la plena visió» (postcomunió de la setmana XXX per annum).

31. Potser algú preguntarà: com és que els nous llibres litúrgics conserven encara textos antics, que des del punt de vista pastoral semblen poc útils? No hauria estat millor de compondre'n de nous segons les exigències d'avui? La pregunta fou adreçada al *Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia*. La resposta fou que amb collectes i oracions de composició moderna, acomodades a les necessitats del moment, hom corre el perill d'oferir a la pregària de l'Església unes fórmules exposades a esdevenir caducades al cap de poc temps, mentre que l'heretatge antic, multisecular, no envellirà, és a dir, hom li reconeixerà sempre els valors perdurables que té en efecte. El *Consilium* va millorar els textos des del punt de vista crític-textual i els va llimar en el sentit que ja hem dit i que encara direm; però també en va oferir de nous.

32. Roma era Roma, és a dir, una capital d'un públic excepcional. La litúrgia papal (no tota la litúrgia romana era papal, és a dir, algun dels sacramentaris antics sembla que era destinat a les esglésies urbanes presbiterals), als segles de la seva formació essencial (del IV al VI), tenia en primer rengle entre el públic el mateix Senat, l'aristocràcia romana, fins a la qual el papa, en el culte descendia per recollir les ofrenes dels patricis, en els quals, primordialment, deuria pensar

- c) En contrast amb la concisió no manquen les redundàncies, les quals, algunes vegades, semblen tenir una funció més que res rítmica, exigida pel *cursus*. No cal dir que els traductors han simplificat molt sovint. «Supplices rogamus ac petimus» ha estat traduït senzillament per «us preguem».³³
- d) Dins llur gran brevetat, les fórmules romanes juguen constantment amb paral·lelismes, que solen tenir per tema aquest món i el futur, el temps i l'eternitat, les coses humanes i les divines, allò que és material i allò que és espiritual, el que és terrenal i el que és celestial, etc. Hi ha altres figures paral·leles que costen de copsar a primera vista, però que si no es copsen, deixen el text poc intel·ligible o aparentment banal. Ara bé, no sempre són fàcils de reproduir en català aquests paral·lelismes que sovint el llatí expressa, per mitjà d'un ablatiu o d'un neutre, amb una simplicitat inimitable.³⁴
- e) Ens hem adonat, en el curs del nostre treball, que realment hi ha també fórmules llatines que són una mica banals, buides de sentit a causa d'un excessiu formulisme. No tot pot ésser bo en un llegat literari tan abundant com és la litúrgia romana. Hi ha vegades que la sonoritat del ritme salva un pensament pobre, el qual, en la versió, no es pot salvar. En casos així, acollint-nos a les facultats atorgades als traductors, hem mirat d'enriquir una mica el text.³⁵
- f) En canvi, hi ha textos d'una pulcritud extraordinària i tan vinculada literàriament a l'original, que és impossible de reproduir en la versió. Ja comptem amb què tot text tra-

un pontífex com sant Lleó I quan pregava en veu alta o quan pronunciava uns sermons tan estudiats com els seus. Malgrat tot (o precisament per aquesta cura amb què han estat compostes les fórmules), quants d'entre els de la meua generació i de les generacions anteriors —i potser també de les següents— hem estat captivats per la pulcritud de les oracions romanes!

33. En el Cànon romà I. Cf. A. OLIVAR, *Sobre la versió catalana del Cànon romà de la missa*, a *Qüestions de Vida Cristiana* 39 (1967) 82-93, especialment la p. 84.

34. Vegeu les frases citades en l'anterior nota 30. Tothom ha de reconèixer que els paral·lelismes literaris de les antigues oracions romanes són molt difícils de reproduir en les versions. Cal acceptar la bona voluntat dels traductors quan en frases com «ut et quae agenda sunt videant, et adimplenda quae viderint convallescant» donen versions com aquesta: «concediu-nos» (el canvi en la primera persona del plural d'allò que en el llatí és tercera persona —o sigui, és al poble de Déu a qui fa referència el text eucològic— és discutible i, de fet, ha estat combatut per alguns dins la Comissió) «de veure el que hem de fer i doneu-nos la força de portar-ho a terme».

35. Com a exemples de fórmules que diuen poca cosa podríem adduir algunes postcomunions del santoral.

duït perd. Però també reconeixem que és difícil d'esgotar totes les possibilitats de salvar la bellesa, la poesia original. Permeteu-me una crítica concreta: potser aquesta bellesa s'hauria salvat més si en la versió no hi hagués hagut la preocupació d'explicar massa tal i tal text que precisament és bell perquè inclou un enigma.³⁶

- g) Hi ha encara altres qüestions de detall, per a les quals els traductors han hagut d'esforçar-se per cercar solucions; per exemple: l'excés de superlatius, els quals en llatí són més suportables que en català; l'aparició contínua de la conjunció «ut», que cal traduir per «perquè, per tal que, a fi que» i per altres formes encara menys agradables; les no menys simples partícules del pronom relatiu llatí, que en català presenta dificultats;³⁷ la freqüència de «tuus», traduït en català per «vostre», que és fonèticament igual en el masculí i en el femení; la presència molt repetida de l'adjectiu «vostre» en una mateixa fórmula litúrgica es fa tan insuportable que ha calgut sacrificar algun d'aquests possessius per raons estètiques.
- h) Més enllà de les dificultats gramaticals hi ha les merament hermenèutiques, aquelles que provenen d'uns textos difícils d'entendre.³⁸ Hem consultat els manuscrits més autoritzats de les fonts litúrgiques, però tampoc això no ha proporcionat claror en alguns casos. Ha calgut, consegüentment, donar una interpretació hipotètica o almenys traduir d'una manera literal, no satisfactòria, certament, però honesta.
- i) Pertany a la llista de les dificultats provinents dels mateixos textos llatins una altra qüestió especialment greu, qui sap si la més difícil: la dels himnes.³⁹ Els esforços que ha fet la Comissió per tal de guanyar per a la himnografia els poetes catalans, no han obtingut gaires resultats. I això que els poetes no havien pas de limitar-se a traduir; en la

36. És més poètic de dir, com fa l'original, «celebrem el martiri d'aquell que va saber pregar pels enemics», que dir: «celebrem el martiri de sant Esteve, el qual va saber pregar» etc. Són menuderies, però en els petits detalls rau la perfecció i l'art.

37. «El qual», «la qual» no són diccions agradables fonèticament. En les versions catalanes les oracions han estat construïdes amb supressió del relatiu: «Deus, qui... = Oh Déu, vos...». Això no ha tingut una aprovació unànime; alguns hi noten el trencament de la unitat orgànica d'una pregària.

38. Recordem, per exemple, les discussions a propòsit de «fidei cultoribus» del Cànon I, i de «benedixit» en les paraules de la institució eucarística (cf. OLIVAR, article citat a la nota 33, pp. 85 i 89 s.).

39. Cf. A. OLIVAR, *El himno en la celebración del oficio*, a *Phase XI* (1971) 447-454.

poesia, més que enlloc, la Santa Seu ha concedit llibertat als traductors. Hem vist clarament que escriure un himne, o sigui, un cant mètric de caràcter laudatiu, però no un cant que expressi uns sentiments subjectius, sinó una composició poètica posada en boca de la comunitat, la qual lloa Déu rememorant l'economia de la salvació, no és cosa senzilla per als nostres poetes, com tampoc no ho fou per als poetes de l'Edat Mitjana, ja que el copiós llegat himnòdic llatí abunda més en peces superficials que en poesia bona. Els poetes que ens han proporcionat un major nombre d'himnes per a la litúrgia de les Hores en català han estat mossèn Climent Forner i mossèn Pere Ribot. No és que hagi mancat material —vell i nou—, però ha calgut deixar de banda moltes peces que la Comissió —justament rigorosa— no ha cregut prou aptes. Això fa que, fora d'alguns himnes en català, el nou llibre de les Hores traduït hagi de reproduir els himnes llatins; esperem que els anys vagin creant una himnòdia litúrgica catalana.

Al marge dels problemes ocasionats pel llatí original, la Comissió ha hagut de resoldre encara altres punts discutibles. En citaré un: ens ha fet dubtar la possibilitat del tutejament del ministre sagrat i de Déu per part dels fidels. No manquen autors que advoque decididament pel tutejament.⁴⁰ L'alemany i l'italià (l'anglès ha abandonat actualment l'ús del «thou») tutegen. També ho fa el castellà. Després de pensar-hi molt, la Comissió determinà conservar el pronom «vós», tant per adreçar-se a Déu com al ministre celebrant, al qual responem dient «i amb el vostre esperit».⁴¹

Com podem veure, el treball de la Comissió no solament ha estat quantitativament ingent, sinó qualitativament delicat. Les crítiques, molt més nombroses les favorables que les desfavorables, han encoratjat els col·laboradors. Pel que fa a la quantitat del

40. C. M. BATLLE, *Crítiques constructives de textos litúrgics*. II, a *Qüestions de Vida Cristiana* 48 (1969) 105 s., proposa, per raons teològiques, tutejar el ministre celebrant i mantenir el «vós» per a Déu, que és trinitat.

41. Aquesta resposta ens fa pensar en un cas gramatical que ha estat defensat públicament (BATLLE, article citat, p. 102 s.). Pròpiament hauríem de dir: «Que el Senyor sigui amb vosaltres». Altres frases construïdes de la mateixa manera amb el subjuntiu, també haurien d'anar precedides de la partícula «que»; així cal dir: «I que el nostre clam arribi a vós» (frase que potser seria més catalana i més bella en aquesta altra forma: «I que us arribi el nostre clam»). La única raó a favor seu que té la falta de la conjunció «que» és l'ús tradicional, el qual ha consagrat la manera de dir «El Senyor sigui amb vosaltres» etc.

treball dut a terme, és ja una satisfacció veure que els sacerdots que havien de menester, per a una celebració concreta, una col·lecció complicada de textos impresos o ciclostilats provisionals, disposen ja de llibres rituals, dels set volums impressionants del leccionari de la missa, i aviat podran tenir el missal⁴² i la Litúrgia de les Hores.⁴³

Amb això arribo al final de la meua exposició. En alguns punts potser he estat més crític que expositor. És un defecte que pot servir per fer veure als descontents del treball de la Comissió que no tots els qui hi han col·laborat tenen una sola manera de pensar; però, és clar, el resultat només pot ser un de sol.

El treball més gros ha estat ja dut a terme. Falta la traducció d'alguna part del ritual, com és ara del de la penitència, sobre el qual no podem treballar fins que els nostres bisbes hagin dit la seva última paraula respecte a l'aplicació d'aquests ritus nous.⁴⁴ Naturalment vindran, emanats de la Congregació del Culte Diví, altres textos que caldrà traslladar al català. Ens podem preguntar si la Comissió tindrà raó d'ésser un cop acabada la feina essencial. Això depèn dels bisbes. Naturalment, els textos editats necessiten una revisió constant. El català —no com el llatí— és una llengua viva, la qual exigeix que els textos litúrgics vagin adaptant-se a la seva evolució més o menys lenta. Si això ho ha de fer la nostra Comissió o una de semblant, no ho sé, i segurament que tampoc els bisbes no ho saben encara.

42. Publicat l'any 1975.

43. [El primer volum de la *Litúrgia de les Hores* ha aparegut al començament de l'any 1977, publicat per Editorial Regina, de Barcelona]. Per tal d'ésser complets diguem alguna cosa sobre el sistema editorial, encara que la Comissió tingui només la funció d'autor, no la d'editor. Els editors, pròpiament, són els bisbes catalans, els quals han encomanat la impressió, la publicació i la distribució dels llibres litúrgics oficials catalans a Editorial Balmes i a Publicacions de Montserrat. Aquestes editorials separen un tant per cent dels guanys (quan n'hi ha!, ja que els llibres, per voluntat del bisbes, són venuts a uns preus més baixos que no correspondria al comerç ordinari) per subvencionar el treball de la Comissió. Certament, els traductors i els col·laboradors de la Comissió, en general, no han estat retribuïts proporcionalment a la feina que han realitzat; això, però, no és cap queixa, sinó una constatació. El qui escriu aquestes ratlles coneix l'esperit desinteressat (en aquest sentit) que ha animat el treball dels de la Comissió. [L'any 1975 Editorial Regina assumí la costosa impressió de la versió catalana de la *Litúrgia de les Hores*. L'obra sencera serà més voluminosa que el Missal; per a publicar-la, des del punt de vista editorial, calia una audàcia; Editorial Regina l'ha tinguda i hem de felicitar-nos-en.]

44. [Ha aparegut el 1976: *Ritual de la penitència, reformat d'acord amb els decrets del Concili Vaticà II, aprovat pels bisbes de les diòcesis de parla catalana i confirmat per la Congregació per al Culte Diví* (Barcelona, Editorial Balmes — Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976).]